

NÓTÁRI TAMÁS

Carta sine litteris – kora középkori okirathasználat és historiográfia

***Carta sine litteris* – The Use and Historiography of Documents in the Early Mediaeval Period**

Abstract: In the work *De Europa* by Enea Silvio Piccolomini, book no 20, regarding the history of Carinthia, stands recorded the story of prince Ingo, who, according to the legend, contributed significantly by way of his wit to the spreading of Christianity. This study presents the circumstances in which the *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, which contains an earlier record of the legend, came into being, and it examines the possible existence in historical reality of prince Ingo and his princely title. In the following, the author analyses the possible meaning and the significance to legal history of the term *carta sine litteris* (a charter without letters), which appears in other sources of the legend but not in the one recounted by Enea Silvio Piccolomini. Finally, the author presents the literary precursors to the legend of prince Ingo and his role in the *Conversio* as well as the path the legend took until being recorded by Enea Silvio.

Keywords: Enea Silvio Piccolomini, De Europa, the legend of prince Ingo, conversion to Christianity, Carinthia.

Összefoglaló: Enea Silvio Piccolomini *De Europa* című írásának Karintiával foglalkozó, huszadik könyvében lelhető fel Ingo herceg története, aki a legenda szerint furfangjával nagymértékben hozzájárult a kereszténység terjedéséhez. A jelen tanulmány ismerteti a legendát korábban már közreadó *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* keletkezési körülményeit, majd vizsgálat tárgyává teszi Ingo herceg személyének valós, történelmi létét, illetve hercegi rangját. Utóbb a szerző elemzi a *carta sine litteris* (betűk nélküli carta) szókapcsolat lehetséges értelemtartalmát és jogtörténeti jelentőségét, amely ugyanazon legenda más forrásaiban szerepel, de amelyről Enea Silvio Piccolomini nem tesz említést. Végezetül a szerző bemutatja Ingo herceg legendájának irodalmi előzményeit és szerepét a *Conversió*ban, illetve a legenda Enea Silvio általi rögzítésének pillanatáig bejárt útját.

Kulcsszavak: Enea Silvio Piccolomini, De Europa, Ingo herceg legendája, megkeresztelkedés, Karintia.

Enea Silvio Piccolomini 1458-ban keletkezett *De Europa* című művének Karintiával foglalkozó huszadik könyvében, a hatvanötödik fejezetben egy érdekes, műfaját tekintve legenda-ként meghatározott történetet beszél el egy Ingo nevű, Nagy Károly idejében élt hercegről. Ezek szerint 790-ben Ingo herceg lakomát rendezett tartománya lakosai számára, amelynek során a színe elé engedett parasztoknak arany- és ezüstedényekben, a tőle távolabb álló előkelőknek viszont agyagból készült edényekben szolgálták fel az ételt. Arra a kérdésre, hogy miért cselekszik így, azt felelte, hogy a földeken és kunyhókban lakó, ám a keresztvízben megtisztult egyszerű emberek lelke fehér és tiszta, míg a palotákban lakó, ám

bálványoknak hódoló előkelők lelke piszkos és fekete – ő pedig a lelki tisztaságnak megfelelően rendezte a lakomát. Az így megszegényült urak csapatostul járultak a keresztséghez, s Salzburg püspökei, Virgil és Arn vezetése mellett hamarosan mindnyájan felvették a kereszténységet:

„Fama est anno septingentesimo nonagesimo post Christi Salvatoris ortum imperante Carolo Magno duces gentis, Ingonem nomine, ingens convivium provincialibus praeparasse et agrestibus quidem, ad conspectum suum intromissis, in vasis aureis atque argenteis, nobiles vero ac magnatibus, procul ab oculis collocatis, fictilibus ministrare iussisse. Interrogatum, cur ita faceret, respondisse non tam mundos esse, qui urbes et alta palatia quam qui agros et humiles casas colerent. Rusticis, qui Christi evangelium acceperant, baptismatis unda purificatis candidas et nitidas esse animas; nobiles ac potentes, qui spurcitas idolorum sequerentur, sordidas ac nigerrimas. Se vero pro animarum qualitibus instruxisse convivium. Casigatos ea re nobiles catervatim sacri baptismatis undam quaerentes brevi tempore sub Vergilio et Arnone iuvavensibus episcopis universos Christi fidem accepisse.”¹

Méltán kelti fel a kutató érdeklődését, hogy miképpen került Enea Silvio művébe e biblikus hangvételű, parabolisztikus történet; ha átvétel eredménye, ki lehetett az *auctor*, akitől átvette. A válasz igen egyszerűnek látszik: a pápai legátus és sirmiumi érsek, Metod felett 870-ben a Német Lajos jelenlétében a regensburgi zsinaton Adalwin salzburgi érsek és püspökei közreműködésével megtartott per kapcsán – kideríthetetlen, hogy vádiratként, vagy a pert utóbb legitimálandó dokumentumként – keletkezett *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*-ból. E mű szintén tartalmaz egy elbeszélést, amelynek a főszereplője a lakomát rendező Ingo:

„Simili modo etiam Arn episcopus successor sedis Iuvavensis deinceps curam gessit pastorem, undique ordinans presbyteros et mittens in Sclavinam, in partes videlicet Quarantanas atque inferioris Pannoniae, illis ducibus atque comitibus, sicut pridem Virgilius fecit. Quorum unus Ingo vocabatur, multum carus populis et amabilis propter suam prudentiam. Cui tam oboediens fuit omnis populus, ut, si cuique vel carta sine litteris ab illo directa fuit, nullus ausus est suum neglegere praeceptum. Qui etiam mirabiliter fecit: Vere servos credentes secum vocavit ad mensam, et qui eorum dominabantur infideles, foris quasi canes sedere fecit ponendo ante illos panem et carnem et fusca vasa cum vino, ut sic sumerent victus. Servis autem stauis deauratis propinare iussit. Tunc interrogantes primi deforis dixerunt: ‘Cur facis nobis sic?’ At ille: ‘Non estis digni non ablutis corporibus cum sacro fonte renatis communicare, sed foris domum ut canes sumere victus.’ Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari. Et sic deinceps religio christiana succrescit.”²

¹ van HECK, Adrianvs (szerk.): *Enee Silvii Piccolomini postea Pii PP. II. De Europa*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 2001, 65.

² LOŠEK, Fritz (szerk.): *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Monumenta Germaniae Historica Studien und Texte, 15. köt., 1997, 7. (A továbbiakban: *Conversio*.)

Jelen tanulmányban – miután röviden vázoltuk a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* keletkezési körülményeit, tendenciáját (I.) – a következő kérdésekre próbálunk választ találni. Mennyiben tekinthető az Enea Silvio által említett és hosszú évszázadokon át a szakirodalomban meg nem kérdőjelezett Ingo herceg valós történelmi személynek? A *Conversio* valóban herceggként említi-e Ingót, és ha nem, akkor minek köszönheti hercegi létét, illetve herceggkénti bevonulását az irodalomba? (II.) A *Conversio* által említett *carta sine litteris* mit jelenthetett, és miért nem vette át Enea Silvio e mozzanatot is, noha Ingo tekintélyének további bizonyítékaul hozhatta volna fel? (III.) Az Ingo-féle lakoma leírása milyen irodalmi előzményekre vezethető vissza, és milyen szerepet töltött be a *Conversió*ban? (IV.) Az Ingo-történetnek Enea Silvio általi átvétele kapcsán milyen esetleges közvetítő írással, illetve szerzővel kell számolnunk? (V.)

I.

A IX. századi szláv (és avar) misszió főszereplői egyfelől a Bizánci Birodalom, másfelől pedig a Frank Birodalom voltak, amely a Salzburgi Érsekségre és a meglehetősen önálló politikát folytató Aquileiai Pátriárkátusra támaszkodhatott;³ ezen egyensúlyt bontotta meg a Karolingok hatalmával szemben megerősödő, önálló missziós politikával fellépő pápaság. E hármasság szolgált a szlávok apostolaként ismert Metód működésének, illetve a Salzburgi Érsekséggel és annak megyés püspökeivel kirobbant konfliktusának hátteréül. A bizánci származású hittérítő, majd pápai legátus és sirmiumi érsek, Metód felett 870-ben a Német Lajos jelenlétében megtartott regensburgi zsinaton Adalwin salzburgi érsek és püspökei ítéletet hoztak, mivel úgy vélték, hogy a Pannóniában kifejtett missziós tevékenységével Salzburg hetvenöt esztendeje e terület felett gyakorolt joghatóságát sérti, s ezt követően két és fél éven át fogságban tartották. E per kapcsán – kideríthetetlen, hogy vádiratként, vagy a pert utóbb legitimálandó dokumentumként – keletkezett a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*.⁴ A *Conversio* ábrázolási tendenciáját Kahl igen találóan a következőképpen jellemzi: merész játékot folytat az igazság határán, állításai a jól tájékozott olvasók számára éppen csak támadhatatlanok, a

³ REINDEL, Kurt: *Politische Geschichte Bayerns im Karolingerreich = Handbuch der bayerischen Geschichte I.*, szerk. SPINDLER, Max, C. H. Beck, München, 1981, 249.

⁴ ZIEGLER, Adolf Wilhelm: *Methodius auf dem Weg in die schwäbische Verbannung = Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Neue Folge 1*, szerk. KOCH, Hans, Franz Steiner Verlag, 1953, 369.; BOSL, Karl: *Probleme der Missionierung des böhmisch-mährischen Herrschaftsraumes = Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863–1963*, szerk. HELLMANN, Manfred, OLESCH, Reinhold, STASIEWSKI, Bernhard, ZAGIBA, Franz, Böhlau Verlag, Köln–Graz, 1964, 1.; SCHELLHORN, Maurus: *Erzbischof Adalwin von Salzburg und die Pannonische Mission*, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landesgeschichte, 104. köt., 1964, 104.; DOPSCH, Heinz: *Slawenmission und päpstliche Politik – Zu den Hintergründen des Methodios-Konfliktes = Der heilige Method, Salzburg und die Slawenmission*, szerk. PIFFL-PERČEVIĆ, Theodor, STIRNEMANN, Alfred, Tyrolia-Verlag, Innsbruck–Wien, 1987, 307.; EGGERS, Martin: *Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission*, Slavistische Beiträge, 339. köt., 1996, 19.; NÓTÁRI Tamás: *Források Salzburg kora középkori történetéből*, Lectum Kiadó, Szeged, 2005, 95.; NÓTÁRI Tamás: *A salzburgi historiográfia kezdetei*, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2007, 236.

járatlanok számára pedig számos eltérő kombinációs lehetőséget hagy nyitva, sőt sugall; a tényekkel és feladatával legteljesebb mértékben tisztában levő szerző nem csekély rafinériával hallgat el nemkívánatos és „veszélyes” összefüggéseket, illetve tényeket, s kapcsol össze egymástól távol álló eseményeket.⁵

A *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, vagyis A bajorok és karantánok megtérése, amelyről Alphons Lhotsky oly nagy elismeréssel szövegezett,⁶ egyebek mellett már csak azért is méltán tarthat igényt a magyarországi kutatás érdeklődésére, mivel – Eugippius *Vita Sancti Severinij*e és Iordanes *Geticája* mellett – azon latin nyelvű textusok sorába tartozik, amelyek a népvándorlás utáni és az Árpádok honfoglalása előtti korból összefüggőbben szólnak a későbbi Magyarország területének történetéről, s így a IX. századi avar történelem forrásai között is kiemelt jelentőséggel bír. Az avarság történetének a későbbi magyar történelem szempontjából megmutatkozó fontosságát találóan foglalja össze Szádeczky-Kardoss Samu:

„... az írott forrásokból ismert történelem folyamán első ízben az avar korban vált tartósan egybetartozó alakulattá a Közép-Duna-medence nyugati és keleti fele (a római birodalom Pannoniáját és Daciáját a közbül fekvő szarmata Barbaricum választotta el egymástól). Ilyen értelemben az avar kaganátus a későbbi Magyarország előfutára volt.”⁷

Herwig Wolfram 1979-es kiadásában a *Conversio* tizennegyedik fejezetének vonatkozó mondata alapján⁸ 871-et fogadta el a keletkezés évéül,⁹ 1995-ös monográfiájában azonban módosította álláspontját, s a középkori számítási módot vette alapul, amely szerint a szövegben megjelölt esztendő is hozzászámítandó az eltelt évekhez, és ennek alapján a 870-es megírási év mellett állapodott meg;¹⁰ kiadásában Fritz Lošek is ezen állásponthez csatlakozott.¹¹ A szerző kiletére csupán a mű néhány utalásából kísérelhetünk meg következtetéseket levonni, ám teljes biztonsággal nem tudjuk azonosítani. Wolfram azt valószínűsíti, hogy az *auctor* – jelen esetben nem is annyira a szerző, mint inkább a munka legjegyzésére megbízást adó személy – maga Adalwin érsek lehetett, ám megfogalmazása felettébb óvatos.¹² Nagy valószínűséggel megállapítható ugyanak-

⁵ KAHL, Hans-Dietrich: *Virgil und die Salzburger Slawenmission = Virgil von Salzburg – Missionar und Gelehrter*, szerk. DOPSCH, Heinz, JUFFINGER, Roswitha, Salzburger Landesregierung, Salzburg, 1985, 112.

⁶ LHOTSKY, Alphons: *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, Böhlau Verlag GmbH & Cie, Graz–Köln, 1963, 155.

⁷ SZÁDECZKY-KARDOSS Sámuel: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig*, Magyar Őstörténeti Könyvtár, Budapest, 1998, 9.

⁸ *Conversio*, 14.

⁹ WOLFRAM, Herwig: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantänien und Pannonien*, H. Böhlau Nachf., Wien–Köln–Graz, 1979, 15., 141.

¹⁰ WOLFRAM, Herwig: *Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 31. kieg. köt., 1995, 193.

¹¹ LOŠEK, Fritz: *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*, Monumenta Germaniae Historica Studien und Texte, 15. köt., 1997, 6.

¹² WOLFRAM: *Salzburg, Bayern...*, i. m., 197.

kor egy, az ötödik fejezetben olvasható első személyű fogalmazásból a szerző salzburgi, illetve bajor származása.¹³ Adalwin érsek szerzőségét a következők támaszthatják alá: egy további első személyű fogalmazás közvetlenül Adalwin megnevezését követi, elképzelhető tehát, hogy az író a megrendelőt nevezte meg.¹⁴ Hasonlóképpen megfontolás tárgyává tehető azon tény, hogy a *Conversio* szövegében csupán két személy epithetonjaként szerepel a *piissimus* jelző, ezek pedig Adalwin¹⁵ és Német Lajos,¹⁶ esetlegesen tehát a mű megrendelője és címzettje.¹⁷

2.

Ingo először az 1345/47-ben meghalt Iohannes Victoriensis apát tollából származó *Liber certarum historiarum*ban jelent meg mint nemesúr, pontosabban Karantánia első hercege.¹⁸ Iohannes Victoriensis (Johann von Viktring) az Ingo-történet mellett Nagy Károly Arnnak adott misziós megbízását¹⁹ és a Metód fellépése körüli eseményeket²⁰ vette át a *Conversió*ból,²¹ ám az átvétel inkább a tartalmi elemeket érintette, nyelvileg és stílárisan a *Liber certarum historiarum* vonatkozó részei nagy önállóságot mutatnak a *Conversió*hoz képest.²² Marcus Hansiz Karantánia legendás hercegével, Domitianusszal azonosította Ingót.²³ (A legenda szerint a pogány fejedelem, Domitianus igen keményen üldözte a keresztényeket, majd Isten kegyelme révén megtér, maga döntötte a tó fenekére a

¹³ *Conversio*, 5. ... *orta seditione, quod carmula dicimus*. Vö. SCHWIND, Ernst von (szerk.): *Lex Baiuvariorum* 2, 3., Monumenta Germaniae Historica LL nat. Germ. 5. köt., 1926, 2. *Si quis seditionem excitaverit contra ducem suum, quod Baiuvarii carmulum dicunt*.

¹⁴ *Conversio*, 9–10.

¹⁵ *Conversio*, 9.

¹⁶ *Conversio*, 12.

¹⁷ LOŠEK: *Die Conversio...*, i. m., 6; LOŠEK, Fritz: *A pannóniai népek megtérése. A Conversio Bagoariorum et Carantanorum című munka és Theotmar salzburgi érsek IX. János pápának szóló levele 900-ból = A honfoglaláskor írott forrásai*, szerk. KOVÁCS László, VESZPRÉMY László, Balassi Kiadó, Budapest, 1996, 143.

¹⁸ SCHNEIDER, Fedor (szerk.): *Iohannes abbas Victoriensis: Liber certarum historiarum* 2, F. Monumenta Germaniae Historica SS rer. Germ. 1909, 13. „*Nam anno Domini septingentesimo nonagesimo sub Karolo imperatore et Ingone duce et Vergilio et Arnone episcopis Iuvavensibus Ingo dux nobiles terre et servos eis subiectos ad convivium invitavit et nobiles quidem tamquam canes et immundos deputavit et pane et carnibus foris ab oculis suis pavit et vinum in vasis fuscis propinavit, servos vero vasis splendidis et deauratis in sua presencia collocavit. Et dum quererent nobiles, quid in hoc pretenderet, respondit hos simplices et fideles, mundos et sacro baptisate confirmatos, eos autem immundos atque indignos sine sacri fontis ablucione existere et fedatos. Qui audientes certatim ad baptismum cum fervore fidei cucurrerunt...*”

¹⁹ *Conversio*, 8.

²⁰ *Conversio*, 12.

²¹ LHOTSKY: i. m., 293.

²² LOŠEK: *A pannóniai népek...*, i. m., 52.; FICHTENAU, Heinrich: *Herkunft und Sprache Johanss von Viktring*, Carinthia I., 165. köt., 1975, 25.

²³ HANSIZ, Marcus (HANSIZIO, Marco): *Germania Sacrae*, II. köt., Martini Happach & Franc. Xav. Schlüter, 1729, 104.

pogány bálványoszobrokat, s végül Karantánia szent életű hercege lett.²⁴ Az általában a legendák világába utasított Domitianus mint történeti személy²⁵ léte mellett szólhat egy – feltehetően a IX. századból származó –, a millstatti kolostorban talált felirattöredék;²⁶ az *inscriptio* nehéz datálhatósága és az egyéb források ellentmondó tendenciája miatt Herwig Wolfram joggal int óvatosságra.²⁷ Érdekességgként megemlítendő, hogy a Domitianus történeti hitelessége mellett állást foglaló és a kanonizáció érdekében nagy agilitással tevékenykedő Eisler, aki a Domitianus név mögött eredetileg a szláv Domizlaus névalakot vélelmezte, felhívta a figyelmet a pogány bálványokat döntögető herceg legendája és Millstatt nevének a szobrokra utaló etimológiája – *mille statuæ* – közötti lehetséges kapcsolatra.²⁸)

A modern kutatás jórészt történetileg hiteles személynek fogadta el Ingo herceget,²⁹ és megkísérelte e germán – de nem bajor – név viselőjét valamely, a *Conversió*val párhuzamos hagyományban előforduló történeti személlyel azonosítani. Michael Mitterauer például a *Conversio* tizedik fejezetében előforduló Etgarral, a bizonyítottan létező karantán fejedelemmel azonosítja.³⁰ További hipotézisként érdemes megemlíteni Ingónak az Erich friauli herceg parancsára a Ring ellen 795 őszének végén vagy telének elején támadást intéző szláv Voinimirral (*Wonomyrus Sclavus*) történő azonosítását³¹ – azt azonban, hogy Voinimir milyen rangban vagy tisztségben állott a herceg szolgálatában, csak találgatni lehet.³² Hasonlóképpen érdekes, ám hipotetikus kísérlet Ingónak a *Rhythmus de Pippini regis victoria Avaricá*bán szereplő Unguimerivel történő identifikációja³³ – Unguimeri 796-ban (a Pippin vezette frank–langobard–bajor sereg közeledésekor) rettenetes véget jövendölt a kagánnak és főfeleségének, a katunnak).³⁴ Unguimeri nevét általában Inguiomer(us) germán fejedelem személynevével azonosítják, aki Tacitus *Annales*ében többször említésre kerül³⁵ – ezek alapján Unguimerit az avar birodalomban tovább élő

²⁴ EISLER, Rudolf: *Die Legende vom heiligen Karantanenherzog Domitian*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 28. köt., 1907, 91.

²⁵ NIKOLASCH, Franz: *Domitian von Millstatt – eine Erfindung des 12. Jahrhunderts?*, Carinthia I., 180. köt., 1990, 253.

²⁶ GLASER, Franz: *Eine Marmorinschrift aus der Zeit Karls des Großen*, Carinthia I., 183. köt., 1993, 303–318.

²⁷ WOLFRAM: *Salzburg, Bayern...*, i. m., 289.

²⁸ EISLER: i. m., 90.

²⁹ Az egyház érdekei nagyban szem előtt tartó grófként említi Ingót HAUCK, Albert: *Kirchengeschichte Deutschlands*. II. köt., Akademie-Verlag, Berlin–Leipzig, 1954, 480.

³⁰ MITTERAUER, Michael: *Slawischer und bayerischer Adel am Ausgang der Karolingerzeit*, Carinthia I., 150. köt., 1960, 695.

³¹ KURZE, Fridericus (szerk.): *Annales regni Francorum a.*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Germ., 1895, 6.

³² POHL, Walter: *Die Awaren – Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.*, C. H. Beck, München, 1988, 319–320.; SZÁDECZKY-KARDOSS: i. m., 286.; WOLFRAM, Herwig: *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung, 378–907*, Siedler, Wien, 1987, 258.

³³ DÜMLER, Ernst: *Rhythmus de Pippini regis victoria Avarica*, Monumenta Germaniae Historica PP, I. köt., 1881, cc. 6.

³⁴ SZÁDECZKY-KARDOSS: i. m., 293.

³⁵ BORZSÁK István (szerk.): *Tacitea. ann. 1*, Leipzig, 1991, 60., 68.; BORZSÁK István (szerk.): *Tacitea. ann. 2*, Leipzig, 1991, 17., 21., 45., 46.

gepidák egyikének szokás tekinteni.³⁶ Walter Pohl valószínűbbnek tartja, hogy Unguimeri langobard emigránsként kerül az avarokhoz.³⁷ Mások azon feltevést kockáztatják meg, hogy Unguimeri azonos volna a már említett szláv Voinimirrel.³⁸

1979-es kiadásában és 1995-ös monográfiájában Herwig Wolfram a következőképpen húzza ki a kérdés méregfogát. Ingo mint herceg csupán egy, a sematizmusnak teret engedő értelmezési és fordítási hibának köszönheti a létét, ugyanis a „*Quorum unus ...*” mondat kezdőszavát, a vonatkozó névmást helytelenül nem az Arn³⁹ által Karantániába és Alsó-Pannóniába küldött hittérítőkkal, hanem az ott lakó előkelőkkel (akiket magukat és népüket a misszionáriusoknak meg kellett téríteniük) hozták összefüggésbe.⁴⁰ Mivel a dativusban álló *illis ducibus atque comitibus* közelebb van a mondat végéhez, mint az accusativusban álló *presbyteros*, a mondat tárgya, ezért a következő mondat alanyát grammatikailag és logikailag helytelenül nem a tényleges tárgyhoz kapcsolták.⁴¹ Arn idejében a *duces*, vagyis a karantán fejedelmek és a *comites*, a frank–bajor uralmat képviselő megbízottak igazgatták e területet, a *Conversio* e szöveghelye azt akarja hangsúlyozni, hogy a Virgil által Karantániára alkalmazott missziós módszereket Arn is átvette Alsó-Pannónia tekintetében. Amint Rupert sohasem jutott el Alsó-Pannóniába,⁴² akként Virgil sem szervezhette meg e terület megtérítését – a „*Simili modo...*” kezdetű mondat tehát Arn azon tettét kívánja hangsúlyozni, hogy a salzburgi egyházmegye vezetője Alsó-Pannóniába papokat küldött.⁴³

Ezt az érvelést látszik alátámasztani az *Excerptum de Karentanis* is, amely a papokat és a diakónusokat kivéve minden, a *Conversió*ban a karantánokkal kapcsolatban előforduló nevet felsorol ugyan, ám egy Ingo nevű fejedelemről vagy hercegről semmit sem mond. Az *Excerptum de Karentanis* a XII. és XIII. század fordulóján keletkezett.⁴⁴ Alapvetően a karantánokkal kapcsolatban álló főbb világi és egyházi vezetők nevét tartalmazza, ezek felsorolását a szerző a *Conversio* vonatkozó mondataiból, illetve mondatrészeiből állította össze. (Az *Excerptum*ban a tulajdonnevek írása némiképp eltér a *Conversio* írásmódjától.) A grammatikai érvek már megkezdett felsorolásához visszatérve: ha a „... *presbyteros ... Quorum unus...*”

³⁶ A gepida maradványnépeséghez lásd LAKATOS Pál: *Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden*, JATE, Szeged, 1973, 115.

³⁷ POHL: *i. m.*, 230.

³⁸ LEŠNY, Jan: *Unguimer = Lexicon Antiquitatum Slavicarum VI.*, szerk. HAVLÍK, Lubomir E., Wrocław, 1977, 264.; HAVLÍK, Lubomir E. (szerk.): *Magnae Moraviae Fontes Historici II.*, SPN, Brno, 1967, 14.; HAVLÍK, Lubomir E. (szerk.): *Magnae Moraviae Fontes Historici III.*, SPN, Brno, 1969, 305.

³⁹ Arnhoz lásd DEMMELBAUER, Gertraud: *Arno, der erste Erzbischof von Salzburg 798–821*, doktori értekezés, Wien, 1950; NIEDERKORN-BRUCK, Meta, SCHARER, Anton (szerk.): *Erzbischof Arn von Salzburg*, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 40. kieg. köt., 2004.

⁴⁰ WOLFRAM: *Conversio Bagoariorum...*, *i. m.*, 96.; WOLFRAM: *Salzburg, Bayern...*, *i. m.*, 288.

⁴¹ Már JAKSCH is felveti a kérdést, hogy az *unus* a papokra, a hercegekre vagy a grófokra vonatkozik-e. Vö. JAKSCH, August: *Fredegar und die Conversio Carantanorum (Ingo)*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 41. köt., 1926, 44.

⁴² LEVISON, Wilhelm (szerk.): *Conversio I; Gesta sancti Hrodberti confessoris*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Merov., 6. köt., 1913, 5.

⁴³ WOLFRAM: *Conversio Bagoariorum...*, *i. m.*, 97.

⁴⁴ *Excerptum de Karentanis* 2. „*Tempore Dagoberti regis Francorum preerant Karentanis dux Samo, post quem Boruch, post quem Karastus et post hunc Chenmarus, et post hunc Waltunc. Item sub Karolo et eius successoribus Priwizlauga, Cemicas, Zpoimar, Etgar.*”

értelmezés mellett foglalunk állást, akkor meg kell kísérelnünk egy Ingo presbyter létét Arn idejéből a salzburgi források alapján bizonyítani. A *Liber confraternitatis* egy Arn korából származó bejegyzése említést tesz egy Ingo nevű *presbyter*ről.⁴⁵ Érdeemes megjegyezni, hogy a *Liber confraternitatum* és a *Conversio* által említett Ingón kívül ez idő tájt nem tudunk e név más viselőjéről Bajorországban.⁴⁶ A *Liber confraternitatum* vonatkozó szöveghelye egy tizennégy egyházi személyt tartalmazó felsorolás első elemeként említi Ingót, a tizennégy név mindegyike mellett (ellentétben az e bejegyzést körülölelő sorokkal) megtalálhatjuk a *presbyter* bejegyzést. Ingo nagy valószínűséggel az Arn által Karantániába küldött misszionáriuscsoport vezetője lehetett, e csoport működése 785 és 799 közé datálható, mivel az érsekké emelését követő esztendőben Arn egy Theoderich nevű vándorpüspököt, *episcopus chorit* rendelt a karantán területre.⁴⁷ Ingo tehát majd másfél évtizeden át vezette a karantán missziót, s az e feladat során megkívánt *prudencia* nagy tekintélyt kölcsönzött neki, amit bizonyítandó a *Conversio* több példát is említi.⁴⁸ Herwig Wolfram ezen érvelése jórészt recepciót nyert a szakirodalomban: nézetét Karl Schmid osztotta a *Liber confraternitatum*ról szóló tanulmányában,⁴⁹ és Fritz Lošek is elfogadta az 1997-es *editió*jában.⁵⁰

3.

A *Conversio* által elbeszélte esetben Ingo egy írás, illetve betűk nélküli okmányt vagy inkább pergament (*carta sine litteris*) küldött, ami elegendő hitelességet biztosított követe számára, hogy engedelmességet követeljen a néptől. A *carta*t mint teljes bizonyítóerővel bíró okiratot⁵¹ a germánok átvették ugyan jogrendjükbe a rómaiaktól, ám részint az okiratok latinságát, másrészt az írás és olvasás művészetét nem ismervén a *carta* nem tett szert feltétlen tekintélyre a germánok körében – tehát az átvétellel egyidejűleg elutasításának, illetőleg átértékelésének folyamata is megkezdődött.⁵² E tényhez kapcsolódva megállá-

⁴⁵ HERZBERG-FRÄNKEL, Siegmund (szerk.): *Liber confraternitatum sancti Petri Salisburgensis vetustior*, Monumenta Germaniae Historica Necr., 2. köt., 1904, 48.; FORSTNER, Karl (szerk.): *Das Verbrüderungsbuch von St. Peter in Salzburg*, Codices Selecti, 51. köt., 1974.

⁴⁶ WOLFRAM: *Conversio Bagoariorum...*, i. m., 98.

⁴⁷ *Conversio*, 8.

⁴⁸ WOLFRAM: *Conversio Bagoariorum...*, i. m., 99.

⁴⁹ SCHMID, Karl: *Das Zeugnis der Verbrüderungsbücher zur Slawenmission = Der heilige Method, Salzburg und die Slawenmission*, szerk. PIFFL-PERČEVIĆ, Theodor, STIRNEMANN Alfred, Tyrolia-Verlag, Innsbruck–Wien, 1987, 188.

⁵⁰ LOŠEK: *Conversio Bagoariorum...*, i. m., 112.

⁵¹ Érdekes példája az okirat, vagyis az írott szó tekintélyének növekedésére a posztklasszikus római jog korából, hogy a *stipulatio* (eredetileg szigorú formaságokhoz kötött, szóbeli szerződés) megtörténtéről szóló okirat megdönthetetlen, vagyis az ellenbizonyítás lehetőségét kizáró vélelmet keletkeztetett. Ehhez lásd FÖLDI András, HAMZA Gábor: *A római jog története és intézményei*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006, 159.

⁵² KOS, Milko: *Carta sine litteris*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 62. köt., 1954, 98.; FICHTENAU, Heinrich: *Das Urkundenwesen in Österreich vom achten bis in das dreizehnte Jahrhundert*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 23. kieg. köt., 1971, 56.

pítható, hogy az Ingo által küldött *carta* esetében az írás hiánya abból a szempontból sem tekinthető meglepőnek, hogy az újonnan megtérített szlávok és avarok is írás- és olvasástudatlanok voltak, amint ezt a 796-ban megtartott *Conventus episcoporum ad ripas Danubii* jegyzőkönyve is kiemeli.⁵³

A frank, bajor, alemann és burgund joggyakorlat az okirati bizonyításnak egy meglehetősen egyedi módját dolgozta ki. Az okirat, vagyis pontosabban a még üres pergamen, amelyből a szöveg megírásával majd *carta* lesz, az ingatlanok átruházásánál a pálcához⁵⁴ hasonló jelképpé alakult: a jogügylet során a földre helyezték, majd az írás kiállítója felemelte a földről, és a megfelelő akaratkijelentés kíséretében átadta az írtnak. (A pergamen földdel való közvetlen érintkezésének követelménye kapcsán érdemes párhuzamként kiemelni a római jogból ismert *mancipatio* és *legis actio sacramento in rem* azon sajátosságát, hogy a feleknek – egy pálcá segítségével – egyidejűleg kellett megérinteniük az ügylet, illetve a per tárgyát. A megérintés nem csupán a pontosabb meghatározást volt hivatott segíteni, hiszen elegendő lett volna az egyértelmű rámutatás: az érintés az archaikus, a szakralitással közvetlen kapcsolatot tartó jogrendszerek e vallási-mágikus elemeket mutató gyakorlata a szorosabb kötődést, az akaratátvitel lehetőségét „teremtette meg”.⁵⁵) Olykor a pergament formulaszerűen már előzőleg kitöltötték, ám a tanúk pecsétje, az írtnok aláírása és a dátum csak utóbb került rá – tehát *de iure* megíratlannak számított, hiszen híjával volt az érvényesség szükségszerű kellékeinek.⁵⁶ Olykor a *carta* jelképiségét még azáltal is megerősítették, hogy a pergamen mellé a földre helyezték a tintatartót és a pennát, s e tárgyakat az okirat kiállítójának a pergamennel együtt kellett felemelnie, és az akaratkijelentés kíséretében az írtnoknak átadnia.⁵⁷ Wolfram ugyanakkor felveti azon kérdést, hogy egy – példának okáért Ingo történetében említett – üres pergamen elegendő bizonyítóerővel bírt-e, s nem voltak-e rajta valamiféle jelek (*signa*), illetve pecsét.⁵⁸ A herceg és a méltóságviselők pecsétjének semmibevételét egyébiránt mind az alemann, mind pedig a bajor jog szankcionálta.⁵⁹

⁵³ ZAGIBA, Franz: *Die Missionierung der Slaven aus "Welschland" (Patriarchat Aquileia) im 8. und 9. Jahrhundert = Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863–1963*, szerk. HELLMANN, Manfred, OLESCH, Reinhold, STASIEWSKI, Bernhard, ZAGIBA, Franz, Böhlau Verlag, Köln–Graz, 1964, 280.; WERMINGHOFF, Albert (szerk.): *Conventus episcoporum ad ripas Danubii*, Monumenta Germaniae Historica, Conc. 2, 1. köt., 1906, 174. „*Haec autem gens bruta et inrationabilis vel certe idiotae et sine litteris...*”

⁵⁴ A lándzsa és a pálcá hatalmi jelképiségéhez lásd NÓTÁRI Tamás: *Festuca autem utebantur quasi hastae loco*, Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, 41. köt., 2004, 133–162.

⁵⁵ Ehhez lásd NÓTÁRI Tamás: *Jog, vallás és retorika*, Lectum Kiadó, Szeged, 2006, 51.; HÄGERSTRÖM, Axel: *Der römische Obligationsbegriff I.*, Almqvist u. Wiksell, Uppsala, 1927.

⁵⁶ REDLICH, Oswald: *Privaturkunden des Mittelalters = Urkundenlehre III.*, szerk. ERBEN, Wilhelm, SCHMITZ-KALLENBERG, Ludwig, REDLICH, Oswald, De Gruyter, München–Berlin, 1911, 47.; GOLDMANN, Emil: *Cartam levare*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 35. köt., 1914, 3.

⁵⁷ KOS: *i. m.*, 99.

⁵⁸ WOLFRAM: *Conversio Bagoariorum...*, *i. m.*, 199.

⁵⁹ LEHMANN, Karl: *Leges Alamannorum* 22, 2, Monumenta Germaniae Historica LL nat. Germ., 5. köt., 1888, 1.; SCHWIND: *i. m.*, 13.

A tárgy, a jelkép, a kitöltetlen – tehát még igazából *cartának* nem is számító – pergamen többet ért, mint az érvényesen kiállított okirat, amit egyébként is csak igen kevesen tudtak volna elolvasni. A *Conversio* elbeszélése éppen arra világít rá, hogy ám pusztán azon pergamen elküldése, amiből csak utóbb, a jogszerű kiállítás után lehetett volna okirat, elegendő volt a kívánt hatás eléréséhez. Ennek tökéletesen megfelel azon gyakorlat, amely szerint a tulajdonátruházás érvényességét nem a *carta* hozta létre, hanem a szóbeli akaratkijelentéssel egyidejűleg végrehajtott ceremónia, amelynek keretében a földre helyezett pergament felemelték és átadták az írnoknak.⁶⁰ Az írás- és olvasástudatlan közegben a tárgy, a pergament, amely a *carta* alapanyagául szolgált, kellő bizonyítóerővel bírt, amint a pecsét önmagában – anélkül, hogy a rajta olvashatókat el tudták volna olvasni – mindenki számára érthető nyelven „beszélt”.⁶¹ Milko Kos megfogalmazásában a *carta sine litteris* ezt jelezte: „Ingo küldött, engedelmeskedj parancsomnak!” – analógiaként említi Trixeni Ottó XII. század végéről származó pecsétjét, amelyen az „*Ott de Trussen me misit*”⁶² mondat látható.⁶³

Mindezek alapján többé-kevésbé irreleváns, hogy a pergamen Ingo általi elküldését történeti ténynek vagy pedig csupán tekintélyét jelképezendő példabeszédnek fogjuk-e fel, hiszen a *carta sine litteris* mozzanatának valamiképpen meg kellett felelnie a IX. századi realitásoknak, másképpen nem lett volna a *Conversio* címzettje, illetve egyéb olvasói számára értelmezhető. Éppen a későbbi korok számára felmerülő értelmezési nehézségeknek tudható be, hogy a *carta sine litteris* mozzanata, amelynek megértéséhez a kora középkori germán jogok szerződési és okiratos gyakorlatának ismerete lett volna szükséges, nem volt a későbbi szerzők számára tanulságos és műveikbe átemelendő anyag. Így például nem került be Enea Silvio Piccolomini *De Europa* című munkájába sem, ellentétben az Ingo lakomájáról szóló elbeszéléssel.

4.

Ingo lakomája műfajilag leginkább keresztény parabolának minősíthető, és szerkesztésmódjában a bibliai példabeszédek mintáját követi: a már megtértek számára kívánja képszerűen bemutatni a karantán misszió sikerét. A házigazda a keresztényeket (még akkor is, ha szolgák) aranyedényekkel tiszteli meg, a hitetlenek azonban (hiába urak) kénytelenek az ajtók előtt piszkos edényekből étkezni, mint a kutyák. Ingo történetének mondandója világosan egybecseng Máté evangéliumának elbeszélésével a királyi lakomáról, ahonnan a nem megfelelő öltözetben – vagyis a *Conversio* szóhasználatával élve: tisztátalan testtel – megjelenőket kivetik a külső sötétségre, ahol sírás és fogcsikorgatás

⁶⁰ Kos: *i. m.*, 99; FICHTEAU: *Das Urkundenwesen...*, *i. m.*, 57; REDLICH, Oswald: *Über bairische Traditionsbücher und Traditionen*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 5. köt., 1884, 6.

⁶¹ REDLICH: *Privaturkunden...*, *i. m.*, 108.

⁶² JAKSCH, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae III*, Commissionsverlag von F. v. Kleinmayr, Carinthia, 1904, [1413.].

⁶³ Kos: *i. m.*, 100.

van.⁶⁴ A kereszténység tehát a szolgálakat is nemessé teszi, a hit hiánya azonban az urakat elsilányítja és bepiszkolja.⁶⁵ Ingo parabolája korántsem egyedülálló: a Szvatopluk morvaországi udvarában élő pogány fejedelemről, Bořivojéről hagyományoznak hasonló történetet,⁶⁶ Arnold Jaksch pedig kimutatta, hogy a *Conversio*ban található történet kapcsolatot mutat Fredegar egyik szöveghelyével.⁶⁷

Érdeemes megemlíteni, hogy Fredegar *Chronicája* és a *Conversio* között nem ez az egyetlen kapcsolódási pont. A *Conversio* negyedik fejezetének Samóval foglalkozó része⁶⁸ bőségesen merít a fredegari opusból.⁶⁹ Az idézett szöveghelyekből is világosan kitűnik, hogy a Fredegar által Samóról ránk hagyományozott történet alapvetően más összefüggésekben mutatja az eseményeket, mint a *Conversio*. Fredegar szerint a frank származású Samo 623/24-ben mint fegyverkereskedő és talán mint I. Dagobert király (623–639) megbízottja ment a szlávok közé, hogy azokat önállósodási törekvéseikben támogassa. A Konstantinápoly 626-os sikertelen ostroma által megingott első Avar Kaganátus összeomlását⁷⁰ kihasználva Samo egy általa létrehozott közép-európai szláv állam uralkodójává vált. Ezen államat akarta I. Dagobert felszámolni, amely próbálkozásai során kudarcot szenvedett, s így Samo országa csak annak 658 körül bekövetkezett halálával szűnt meg. A *Conversio* szerint azonban Samo karantán származású *dux gentis* volt, I. Dagobert seregei pedig sikerrel verték le a szláv lázadókat. A történet ezen változatának megírásához a *Conversio* szerzője nem Fredegar *Chronicáját*, hanem az abból merítő *Gesta Dagoberti I. regis Francorum* című munkát használta fel, és alkotta meg a maga verzióját azáltal, hogy az ott a szlávok fejedelmeként szereplő Samót magát is szlávvá tette, a frankok és a langobardok által közösen megtámadott szláv államot pedig Karantániával azonosította.⁷¹

Mind Ingo lakomájának elbeszélésében, mind pedig a fredegari leírásban a még megkereszteletlen pogányokat kutyáknak nevezik.⁷² Fredegarnál a frank követek le-

⁶⁴ Matth. 22, 1–14. Egyéb bibliai párhuzamos helyek tekintetében lásd Matth. 15, 26; 2. Tim. 2, 20; Apoc. 22, 15.

⁶⁵ WOLFRAM: *Conversio Bagoariorum...*, i. m., 100.

⁶⁶ MMFH (Brno 1969. III. 305. E történet és a *Conversio* lehetséges kapcsolatához lásd PEKAŘ, Josef: *Die Wenzels- und Luðmilla-Legenden und die Echtheit Christians*, Alois Wiesner Buchdruckerei der Römischen Kaiser Franz Josefs Akademie der Wissenschaften, Literatur und Kunst, Prag, 1905, 92.

⁶⁷ JAKSCH: *Fredegar und...*, i. m., 154.

⁶⁸ *Conversio*, 4. „*Temporibus gloriosi regis Francorum Dagoberti Samo nomine quidam Sclavus mans in Quarantanis fuit dux gentis illius. Qui venientes negotiatores Dagoberti regis interficere iussit et regia expoliavit pecunia. Quod cum comperit Dagobertus rex, misit exercitum suum et damnum, quos ei idem Samo fecit, vindicare iussit.*”

⁶⁹ Vö. KRUSCH, Bruno: *Fredegar, Chronica 4*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Merov., 2. köt., 1888, 48., 68.; KRUSCH, Bruno: *Gesta Dagoberti I. regis Francorum*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Merov., 2. köt., 1888, 27.

⁷⁰ Ehhez a forrásokat lásd SZÁDECZKY-KARDOSS: i. m., 171.

⁷¹ Vö. POHL: i. m. 256.; LOŠEK: *Conversio Bagoariorum...*, i. m., 1997, 31. A kapcsolódás egyéb aspektusaihoz lásd GOLL, Jaroslav: *Samo und die karantänischen Slaven*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 11. köt., 1890, 443.

⁷² Fredegar, *Chronica* 4, 68. „*Eo anno Sclavi coinomento Winidi in regno Samone neguciantes Francorum cum plure multitudine interfecissent et rebus expoliassint, haec fuit initium scandali inter Dagobertum et Samonem regem Sclavinorum. Dirigensque Dagobertus Sycharium legatarium ad Samonem, paetens, ut neguciantes, quos sui interfecerant aut res inlecete usorpaverant, cum iusticia faceret*

mészárlása miatt panaszt tevő küldött, Sicharius közli Samóval, miszerint „*Non est possebelem, ut christiani et Dei servi cum canebus amicicias conlocare possint*”, mire Samo ugyanezen szóhasználatot alapul véve azt feleli: „*Si vos estis Dei servi, et nos Dei canes, dum vos adsiduae contra ipsum agetis, nos permissum accepimus vos morsebus lacerare*”. Ugyanakkor e ponton a *Conversio* Fredegar műveit ismerő és felhasználó szerzője sajátos aspektusváltást hajt végre a történetben, nevezetesen míg a *Conversióban* a megkereszteletlen urakat utasítja Ingo az ajtó elé, addig Fredegarnál a frank követet, a keresztény Sichariust dobhatja ki a fejedelem, Samo: „*Aegetus est Sicharius de conspectum Samonis*.”

Anélkül, hogy az előképeket tovább boncolgatnánk,⁷³ a *Conversióban* elbeszél Ingo-történetet bízást tekinthetjük mintegy a Karolingok korában a szláv és az avar krisztianizációs politika termékeként született missziós katekizmus részének.⁷⁴ E formában évszázadokon át tovább élt és talált befogadóra a XIV. századi Iohannes Victoriensisnél és a XV. századi Enea Silvio Piccolomininél, akik a korai középkor szellemiségének eklatáns példáját értékelték benne.

5.

Az Enea Silvio Piccolomini által a *De Europa* hatvanötödik fejezetében leírt, Ingo hercegről szóló történet eredeti forrása a *Conversio Bagoariorum et Carantanorum* című, 870-ben keletkezett munka hetedik fejezete. A *Conversiót* Enea Silvio nagy valószínűséggel ismerte és felhasználta, hiszen *Historia Bohemica* című művében Metód morvaországi működéséről oly módon tesz említést, ami az igen egyéni (olykor tendenciózus) ábrázolásmóddal megírt *Conversio* tizenkettedik fejezetének ismeretét előfeltételezi. Megállapíthattuk, hogy Ingot a *Conversio* nem hercegeként említi, és mind a szöveg grammatikai elemzése, mind pedig a salzburgi *Liber confraternitatum* vonatkozó bejegyzése arra engedtek következtetni, hogy Ingo a 785 és 799 közötti időszakban a karantán misszió Arn által megbízott vezetője volt. Hercegekénti „létét” csupán egy fordításértelmezési hibának köszönhette, amelyre először Iohannes Victoriensis XIV. század elején írott *Liber certarum historiarum*ában bukkanhattunk – utóbb ezen téves értelmazést vette át több évszázad irodalma, s próbálta Ingo herceget valamely ismert történelmi személlyel azonosítani.

emendare. Samo nolens Sicharium vedere, nec ad se eum venire permitteret, Sicharius vestem indutus ad instar Slavinarum, cum suis ad conspectum pervenit Samonem ... Sicharius dicens: 'Non est possebelem, ut christiani et Dei servi cum canebus amicicias conlocare possint.' Samo a contrario dixit: 'Si vos estis Dei servi, et nos Dei canes, dum vos adsiduae contra ipsum agetis, nos permissum accepimus vos morsebus lacerare.' Aegetus est Sicharius de conspectum Samonis.”

⁷³ A „*Hoc facto fide sancta instructi certatim cucurrerunt baptizari*.” mondat kapcsán nem zárható ki egy augustinusi reminiscencia lehetősége – vö. DOMBART, Bernhard, KALB, Alfons: *Sancti Aurelii Augustini De civitate Dei 21*, Turnhaut, 1981, 27. (Corpus christianorum. Series Latina 47–48.) ... *multi currunt baptizari*.

⁷⁴ LÖWE, Heinz: *Die karolingische Reichsgründung und der Südosten*, Studien zum Werden des Deutschtums und seiner Auseinandersetzung mit Rom. Forschungen zur Kirchen- und Geistesgeschichte, 13. köt., Stuttgart, 1937, 119., 170.

Ingo lakomájának története – a biblikus párhuzamok mellett – többek között Fredegar *Chronicájával* mutat rokonságot, ám a *Conversio* szerzője nem szolgál másolója Fredegarnak, az onnan kapott mintát ötletesen integrálja a korabeli szláv és az avar krisztianizációs politika termékeként megszületett missziós katekizmus példabeszédek sorába. Azon tény, hogy Enea Silvio is Karantánia, illetve Karintia hercegeként ír Ingóról, feltehetően a Iohannes Victoriensis-féle hagyomány ismeretére és elfogadására, illetve a *Conversio* szövegének ez alapján történő értelmezésére vezethető vissza – csekély az esélye annak, hogy az itáliai humanista a jó egy évszázaddal korábbi szerzőtől függetlenül ugyanarra a téves értelmezésre jutott volna, Iohannes Victoriensis művét tehát ismernie kellett. A hitetlenek és a hívők közötti értékbeli különbség mindegyik elbeszélésben egyértelműen a kint és a bent, a bebocsátás és a kitaszítás dualitásként jelenik meg. A kutyákra történő utalás Enea Silvio Piccolomininél és Iohannes Victoriensinél már nem található meg; Fredegarnál nyomon követhető ugyan, ám nem kapcsolódik össze a lakoma parabolájával – e motívumokat a vizsgálat körébe vont szövegeink közül csak a *Conversio* egyesíti.

A *Conversio* azon mondata, amely arról számol be, hogy a nép még akkor is engedelmeskedett a nagy tekintélynek örvendő Ingónak, ha az csupán egy üres pergament, illetve egy kitöltetlen okiratot-okiratmintát (*carta sine litteris*) küldött nekik, Enea Silvio és Iohannes Victoriensis számára értelmezési nehézségekbe ütközhetett, hiszen szervesen kapcsolódott a kora középkor germán joggyakorlatához – e momentum feltehetően ezért nem került át sem a *De Europába*, sem a *Liber ceratrum historiarumba*.

Irodalomjegyzék

1. BORZSÁK István (szerk.): *Tacitea. ann. 1*, Leipzig, 1991.
2. BORZSÁK István (szerk.): *Tacitea. ann. 2*, Leipzig, 1991.
3. BOSL, Karl: *Probleme der Missionierung des böhmisch-mährischen Herrschaftsraumes = Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863–1963*, szerk. HELLMANN, Manfred, OLESCH, Reinhold, STASIEWSKI, Bernhard, ZAGIBA, Franz, Böhlau Verlag, Köln–Graz, 1964.
4. DEMMELBAUER, Gertraud: *Arno, der erste Erzbischof von Salzburg 798–821*, doktori értekezés, Wien, 1950.
5. DOMBART, Bernhard, KALB, Alfons: *Sancti Aurelii Augustini De civitate Dei 21*, Turnhout, 1981.
6. DOPF, Heinz: *Slawenmission und päpstliche Politik – Zu den Hintergründen des Methodios-Konfliktes = Der heilige Method, Salzburg und die Slawenmission*, szerk. PIFFL-PERČEVIĆ, Theodor, STIRNEMANN, Alfred, Tyrolia-Verlag, Innsbruck–Wien, 1987.
7. DÜMMLER, Ernst: *Rhythmus de Pippini regis victoria Avarica*, Monumenta Germaniae Historica PP, I. köt., 1881.
8. EGGERS, Martin: *Das Erzbistum des Method. Lage, Wirkung und Nachleben der kyrillomethodianischen Mission*, Slavistische Beiträge, 339. köt., 1996.
9. EISLER, Rudolf: *Die Legende vom heiligen Karantanenherzog Domitian*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 28. köt., 1907.

10. FICHTENAU, Heinrich: *Das Urkundenwesen in Österreich vom achten bis in das dreizehnte Jahrhundert*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 23. kieg. köt., 1971.
11. FICHTENAU, Heinrich: *Herkunft und Sprache Johanns von Viktring*, Carinthia I., 165. köt., 1975.
12. FORSTNER, Karl (szerk.): *Das Verbrüderungsbuch von St. Peter in Salzburg*, Codices Selecti, 51. köt., 1974.
13. FÖLDI András, HAMZA Gábor: *A római jog története és institúciói*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2006.
14. GLASER, Franz: *Eine Marmorinschrift aus der Zeit Karls des Großen*, Carinthia I., 183. köt., 1993.
15. GOLDMANN, Emil: *Cartam levare*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 35. köt., 1914.
16. GOLL, Jaroslav: *Samo und die karantanischen Slaven*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 11. köt., 1890.
17. HÄGERSTRÖM, Axel: *Der römische Obligationsbegriff I.*, Almqvist u. Wiksell, Uppsala, 1927.
18. HANSIZ, Marcus (HANSIZIO, Marco): *Germania Sacrae*, II. köt., Martini Happach & Franc. Xav. Schlüter, 1729.
19. HAUCK, Albert: *Kirchengeschichte Deutschlands*, II. köt., Akademie-Verlag, Berlin–Leipzig, 1954.
20. HAVLÍK, Lubomir E. (szerk.): *Magnae Moraviae Fontes Historici II.*, SPN, Brno, 1967.
21. HAVLÍK, Lubomir E. (szerk.): *Magnae Moraviae Fontes Historici III.*, SPN, Brno, 1969.
22. van HECK, Adrianvs (szerk.): *Enee Silvii Piccolominei postea Pii PP. II. De Europa*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Città del Vaticano, 2001.
23. HERZBERG-Fränkell, Siegmund (szerk.): *Liber confraternitatum sancti Petri Salisburgensis vetustior*, Monumenta Germaniae Historica Necr., 2. köt., 1904.
24. JAKSCH, August von: *Monumenta historica ducatus Carinthiae III.*, Commissionsverlag von F. v. Kleinmayr, Carinthia, 1904.
25. JAKSCH, August: *Fredegar und die Conversio Carantanorum (Ingo)*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 41. köt., 1926.
26. KAHL, Hans-Dietrich: *Virgil und die Salzburger Slawenmission = Virgil von Salzburg – Missionar und Gelehrter*, szerk. DOPSCH, Heinz, JUFFINGER, Roswitha, Salzburger Landesregierung, Salzburg, 1985.
27. KOS, Milko: *Carta sine litteris*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 62. köt., 1954.
28. KRUSCH, Bruno: *Fredegar, Chronica 4*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Merov., 2. köt., 1888.
29. KRUSCH, Bruno: *Gesta Dagoberti I. regis Francorum*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Merov., 2. köt., 1888.
30. KÜRZE, Fridericus (szerk.): *Annales regni Francorum a.*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Germ., 1895.
31. LAKATOS Pál: *Quellenbuch zur Geschichte der Gepiden*, JATE, Szeged, 1973.
32. LEHMANN, Karl: *Leges Alamannorum* 22, 2, Monumenta Germaniae Historica LL nat. Germ., 5. köt., 1888.
33. LEŚNY, Jan: *Unguimer = Lexicon Antiquitatum Slavicarum VI.*, szerk. HAVLÍK, Lubomir E., Wrocław, 1977.

34. LEVISON, Wilhelm (szerk.): *Conversio 1; Gesta sancti Hrodberti confessoris*, Monumenta Germaniae Historica SS rer. Merov., 6. köt., 1913.
35. LHOTSKY, Alphons: *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*, Bohlau Verlag GmbH & Cie, Graz–Köln, 1963.
36. LOŠEK, Fritz: *A pannóniai népek megtérése. A Conversio Bagoariorum et Carantanorum című munka és Theotmar salzburgi érsek IX. János pápának szóló levele 900-ból = A honfoglaláskor írott forrásai*, szerk. KOVÁCS László, VESZPRÉMY László, Balassi Kiadó, Budapest, 1996.
37. LOŠEK, Fritz (szerk.): *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, Monumenta Germaniae Historica Studien und Texte, 15. köt., 1997.
38. LOŠEK, Fritz: *Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und der Brief des Erzbischofs Theotmar von Salzburg*, Monumenta Germaniae Historica Studien und Texte, 15. köt., 1997.
39. LÖWE, Heinz: *Die karolingische Reichsgründung und der Südosten*, Studien zum Werden des Deutschtums und seiner Auseinandersetzung mit Rom. Forschungen zur Kirchen- und Geistesgeschichte, 13. köt., Stuttgart, 1937.
40. MITTERAUER, Michael: *Slawischer und bayerischer Adel am Ausgang der Karolingerzeit*, Carinthia I., 150. köt., 1960.
41. NIEDERKORN-BRUCK, Meta, SCHARER, Anton (szerk.): *Erzbischof Arn von Salzburg*, Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 40. kieg. köt., 2004.
42. NIKOLASCH, FRANZ: *Domitian von Millstatt – eine Erfindung des 12. Jahrhunderts?*, Carinthia I., 180. köt., 1990.
43. NÓTÁRI Tamás: *Festuca autem utebantur quasi hastae loco*, Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, 41. köt., 2004.
44. NÓTÁRI Tamás: *Források Salzburg kora középkori történetéből*, Lectum Kiadó, Szeged, 2005.
45. NÓTÁRI Tamás: *Jog, vallás és retorika*, Lectum Kiadó, Szeged, 2006.
46. NÓTÁRI Tamás: *A salzburgi historiográfia kezdetei*, Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2007.
47. PEKAŘ, Josef: *Die Wenzels- und Ludmilla-Legenden und die Echtheit Christians*, Alois Wiesner Buchdruckerei der Römischen Kaiser Franz Josefs Akademie der Wissenschaften, Literatur und Kunst, Prag, 1905.
48. POHL, Walter: *Die Awaren – Ein Steppenvolk in Mitteleuropa 567–822 n. Chr.*, C. H. Beck, München, 1988.
49. REDLICH, Oswald: *Über bairische Traditionsbücher und Traditionen*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 5. köt., 1884.
50. REDLICH, Oswald: *Privaturkunden des Mittelalters = Urkundenlehre III.*, szerk. ERBEN, Wilhelm, SCHMITZ-KALLENBERG, Ludwig, REDLICH, Oswald, De Gruyter, München–Berlin, 1911.
51. REINDEL, Kurt: *Politische Geschichte Bayerns im Karolingerreich = Handbuch der bayerischen Geschichte I.*, szerk. SPINDLER, Max, C. H. Beck, München, 1981.
52. SCHELLHORN, Maurus: *Erzbischof Adalwin von Salzburg und die Pannonische Mission*, Mitteilungen der Gesellschaft für Salzburger Landesgeschichte, 104. köt., 1964.
53. SCHMID, Karl: *Das Zeugnis der Verbrüderungsbücher zur Slawenmission = Der heilige Method, Salzburg und die Slawenmission*, szerk. PIFFL-PERČEVIĆ, Theodor, STIRNEMANN Alfred, Tyrolia-Verlag, Innsbruck–Wien, 1987.
54. SCHNEIDER, Fedor (szerk.): *Iohannes abbas Victorienensis: Liber certarum historiarum 2*, F. Monumenta Germaniae Historica SS rer. Germ, 1909.

55. SCHWIND, Ernst von (szerk.): *Lex Baiuvariorum 2, 3.*, Monumenta Germaniae Historica LL nat. Germ, 5. köt., 1926.
56. SZÁDECZKY-KARDOSS Sámuel: *Az avar történelem forrásai 557-től 806-ig*, Magyar Östörténeti Könyvtár, Budapest, 1998.
57. WERMINGHOFF, Albert (szerk.): *Conventus episcoporum ad ripas Danubii*, Monumenta Germaniae Historica, Conc. 2, 1. köt., 1906.
58. WOLFRAM, Herwig: *Conversio Bagoariorum et Carantanorum. Das Weißbuch der Salzburger Kirche über die erfolgreiche Mission in Karantanien und Pannonien*, H. Böhlau Nachf., Wien–Köln–Graz, 1979.
59. WOLFRAM, Herwig: *Die Geburt Mitteleuropas. Geschichte Österreichs vor seiner Entstehung, 378–907*, Siedler, Wien, 1987.
60. WOLFRAM, Herwig: *Salzburg, Bayern, Österreich. Die Conversio Bagoariorum et Carantanorum und die Quellen ihrer Zeit*, Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, 31. kieg. köt., 1995.
61. ZAGIBA, Franz: *Die Missionierung der Slaven aus "Welschland" (Patriarchat Aquileia) im 8. und 9. Jahrhundert = Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven 863–1963*, szerk. HELLMANN, Manfred, OLESCH, Reinhold, STASIEWSKI, Bernhard, ZAGIBA, Franz, Böhlau Verlag, Köln–Graz, 1964.
62. ZIEGLER, Adolf Wilhelm: *Methodius auf dem Weg in die schwäbische Verbannung = Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. Neue Folge 1*, szerk. KOCH, Hans, Franz Steiner Verlag, 1953.